

„JEN ŠEREGHAJTÓK BUDOU”¹

MAGYAROK ÉS SZLOVÁKOK JÁN GEROMETTA PESTI LEVELEIBEN

Az olasz származású, de az 1840-es évek közepén már szlovák identitással rendelkező Ján Gerometta két évig járt a pesti egyetem teológiai karára, 1844 őszétől 1846 tavaszáig. Öt levele maradt fenn ebből az időszakból, amelyet barátjának, František Strakovičnak írt.² E levelek lehetővé teszik annak vizsgálatát, hogy egy vékony társadalmi réteg, a szlovák polgári értelmiség egyetlen tagjának hogyan változott a magyarságképe és szlovák önképe, amikor először került hosszabb időre Pest-Budára. A levelek időben egyenletesen oszlanak el, és tartalmukat tekintve kétféle bonthatók: 1844 őszén – 1845 telén többet foglalkozik az őt körülvevő magyar, magyarosodó³ környezettel, és bár a pesti szlovák és szláv világ is megjelenik, annak ábrázolása kevésbé hangsúlyos, míg az utolsó három levélben szinte kizárólag a Pesten szerveződő szlovák kultúráról számol be. Leveleinek különös érdekessége, hogy hiteles beszámolók arról a folyamatról, miképp szerveződött a szlovák nemzeti társadalom, a szlovák kulturális intézményrendszer Pesten az 1840-es évek közepén?

PEST-BUDA, AZ EGYETEM ÉS A SZLOVÁKOK AZ 1840-ES ÉVEKBEN

A reformkori Pest-Buda szlovák múltjának kutatója szűk keretek között mozog. 1851-ben – az első nemzetiségi statisztika idején – a város lakóinak alig 5%-a volt szlovák, 4171-en Pesten, 1307-en pedig Budán éltek. Többségük szakképzetlen munkásként, napszámosként, szolgálóként dolgozott itt⁴ – tehát a város lakosságának a kutató szempontjából forrásszegény rétegét alkották.⁵ Csak annál a néhány itt élő személynél más a helyzet, akik már nem a lokális, hanem a regionális (felső-magyarországi, sőt, esetenként közép-európai) szlovák és szláv elitet képviselték.⁶ Ján Gerometta a két csoport között helyezkedett el mint szlovák értelmiségi, annak inkább passzív, mint aktív szereplőjeként.

A pesti teológiai karon az oktatás színvonala Szögi László szerint nem haladta meg az egyházmegyei szemináriumok nivelóját. A rektor továbbképző jelleget kívánt adni a karral egyesített központi papnevelő intézetnek, ezért lehetővé tette a teológiai doktorátus megszerzését is. Az oktatás színvonaláról, a tanárok lehetőségeiről sokat elmond, hogy a tankönyveket nem az egyes professzorok szakmai döntései alapján választották ki, hanem a királyi helytartótanács határozata szerint – igaz, 1848-ig Közép-Európa legtöbb egyetemén szintén a kötelező tankönyv volt használatban. Ez a szellem határozta meg az oktatást egészen 1848-ig. Az 1830-as években az

Akadémia, a Kisfaludy társaság, az új politikai, tudományos és kritikai folyóiratok lassan az ország szellemi központjává tették Pest-Budát, de különös helyzetet eredményezett az a tény, hogy az egyetem tanárainak jó része nem tudta követni ezt a változást. Az idősebb professzorok még a konzervatív rendi nacionalizmus talaján állottak, a tanárok jó része pedig, – mivel a Birodalmi szempontokat figyelembe véve nevezték ki őket –, nem magyar volt, így a nemzeti mozgalmakkal sem azonosulhattak.⁷

Az egyetem hallgatói között a magyar- és németajkúak mellett számottevő volt a szlovák és szerb diákok száma, akik a döntő többségben nemes származásúak, és jórészt katolikusok voltak. Az 1844–1845 fordulóján az 1223 diák között 67 volt a teológushallgató. Az egyetem hallgatóit kötelezték az előadások látogatására, tiltott volt a színházba, kávéházba járás, a vétkeseket pedig elzárással sújtották.⁸

A szláv diákok az 1830-as évek végétől kezdve többször kezdeményezték anyanyelvük oktatásának intézményesítését, törekvésüket azonban csak a szabadságharc után koronázta siker. Bár maga Gerometta személyesen nem vett részt a mozgalmakban, de ez ad keretet a levelekben olvasható történeteknek. Az első beadvány (amelyről tudomásunk van), 1838-ban érkezett a Helytartótanácsához, ebben néhány bölcsészhallgató kérvényezte, hogy *Mastic János* vezetésével, az egyetemen kívül, szláv⁹ nyelven tanulhassanak, és erre alkalmas helyiség kijelölését kérték. A Helytartótanács az egyetemi magisztrátushoz küldte az ügyet, amelynek véleménye szerint kívánatos, hogy a szlovák nyelv is műveltesse az egyetemen. A kérvényt mégis elutasították,¹⁰ azzal az indokkal, hogy a tervezett órákat magántanár adná.¹¹

A második kérvény Ján Kollár tervezetéhez kapcsolódik. A pesti evangélikus lelkes 1840-ben Szláv Akadémia felállítását, szláv tanszék létesítését, szláv országgyűlési képviselőt, ipartámogatást és tág nyelvhasználati jogokat kért a kormánytól. Széleskörű javaslata visszhang nélkül maradt, csupán a pesti diákok fordultak a nádorhoz azzal a kéréssel, hogy engedélyezze szláv tanszék felállítását a pesti egyetemen. A kérelmet, amelyet Arató Endre szerint Kollár befolyására adtak be, elutasították.¹²

A harmadik kérelem 1842 júniusában érkezett meg Bécsbe. A Kollár előző tervezetéhez hasonló beadvány immár széleskörű támogatottságot élvezett. Több, mint 200 szlovák értelmiségi írta alá, és Pavel Jozeffy evangélikus szuperintendens vezetésével vitték a városba, ahol Metternich, Kolowrat és Lajos főherceg is tárgyalt a küldöttséggel. Végül ez a petíció is – amelynek negyedik pontját képezte a pesti szláv tanszék iránti kérelem – eredménytelen maradt.¹³

A következő megmozdulásra négy évet kellett várni: 1846. március 13-án 109 aláírással petíció érkezett, a korábbiakhoz hasonlóan a Helytartótanácsához. A beadvány szerzői gyakorlati szempontokra helyezték a hangsúlyt: elsősorban azért igényeltek szláv tanszéket, mert a szülőföldjükre visszatérő értelmiségiekként (tehát mint papok, orvosok, ügyvédek) szükségük lesz majd a nyelvtudásra, hogy a néppel érintkezhesenek. Hangot adtak indulataiknak is, amikor azt írták, elkeseríti őket, hogy sehol az országban nem tanulhatnak művelt szláv nyelvet. Arra is rámutattak, hogy külföldön, mint például Berlinben, Lipszében vagy Párizsban már létrejött szláv tanszék.¹⁴

A beadványt a hónap utolsó napján küldte át a Helytartótanács az egyetemnek. Az

átiratban nemcsak az ügy kivizsgálására utasította az intézményt, hanem a vizsgálat eredményét is előre meghatározta, mondván „*a tanulmányi s általában a közigazgatási ügyek*” körüli kérelmek, indítványok nem tartoznak a diákok „*hivatásához*”, „*az ilyen nemű kéremények aláírásainak gyűjtögetése különben is a fennálló és minden társulati alakot viselő működést szigorúan tiltó szabályrendeletekbe ütközvén*” a folyamodvány úgy „*téteik át, hogy ezen folyamodvány szerzőjét és az aláírások eszközlőjét kinyomoztatván annak ezen cselekvését szigorúbb büntetés fenyegetése mellett komolyan rosszalja*”. A dokumentum végén a Helytartótanács jelentést kért a vizsgálat eredményéről. Az egyetem jogtudományi, orvosi és bölcsészeti karának dékánjaiból álló bizottság ennek megfelelően járt el. A petíciót hatvan orvostanhallgató, húsz bölcsész- és tizenöt joghallgató írta alá. Az íven szereplő nevek többsége délszláv hangzású, és a szervezés is néhány délszláv származású orvostanhallgatóhoz köthető, a folyamodványt pedig *Alexander Vrchovský (Vrchowszky)* szlovák ügyvéd szerkesztette Lukács Endre elsőéves orvostanhallgató¹⁵ „*hozzájárultával*”.¹⁶

A petícióval foglalkozó történésekre jellemző, hogy többnyire kiesnek a tárgyatól távolságot tartó tudós historikus szerepéből, pusztán nemzeti érvrendszer alapján értelmezik a beadványt hol pozitívan, hol pedig negatívan. A bölcsészkar történetét feldolgozó Szentpétery Imre a petíció beadóit és az azt elbíráló szerveket nemzeti törésvonalak mentén választja szét, és állítja élesen szembe egymással. Kiemeli a névsorban valóban szereplő, ám az egyetemi hallgatók létszámához képest tulajdonképpen elhanyagolható számú ügyvédet, jegyzőt, a kérvény pedig egyértelműen politikai indíttatásúnak állapítja meg.¹⁷ Sziklay László épp fordított hibába esik: ő megroja az egyetemi tanácsot, amiért visszautasították a beadványt, és nem érti, hogy a cseh Virozsil dékán miért gátolta meg a szláv tanszék megalapítását.¹⁸

Ezt a leszűkített, nemzeti szempontú értelmezést érdemes több ponton kiegészíteni. *Vrchovský* valóban fontos szerepet játszott a szlovák nemzeti mozgalomban,¹⁹ ám gyakornokai között találjuk nemcsak Janko Kráľt, az ismert szlovák költőt, de Jókai Mórt, és bizonyos adatok szerint Petőfi Sándort²⁰ is. Jókai épp a petíció szervezése-beadása körüli időszakban volt patvarista *Vrchovskýnál*, sőt, valamikor ez idő tájt nála is lakott. A pesti ügyvéd Jókai családjával is jó kapcsolatban volt.²¹ A szláv tanszék iránti kérelmet névlegesen elutasító Virozsil Antal pedig Palacký jó barátja, magyarországi „tudósítója” volt.²² Ezek az adatok mindenképpen árnyalják a „nemzeti konfliktus” egysíkú képét.

Gerometta nem volt részese e kezdeményezésnek, de egy leveléből tudjuk, hogy hallott róla, és támogatta céljait: „*a szlovák katedra iránti kérelmet eddig 87 itteni iskolatársam írta alá*”.²³ Gerometta egy közeli barátja, a szintén Pesten teológiát tanuló Ján Tombor²⁴ is írt egy cikket a *Slovenskije Narodnje Novini* című lapba 1845 végén, a szlovák nyelv felsőfokú oktatásáról. Főként az orvosi karra járó hallgatókról írt, akiknek azért alapvető fontosságú a nyelvismeret, mert a nép nem bízik meg bennük, ha nem értik a nyelvét. Ezután a teológusokra tért át. Azt írta, vannak szlovák hallgatók, de sokan feladják az egyetemet, sokan pedig nem törődnek vele, hogy az anyanyelvüket csak beszélni tudják, de írni nem. A horvát hallgatókat állította példának, akik ugyan kevesen vannak, mégis nagyon összetartóak: „*egy gondolat, egy szív*”.²⁵ Gerometta maga is azt írta első levelében: „*... itt is vannak támaszt adó tár-*

sak, kedves barátok, akik ugyanígy gondolkoznak, ugyanazt az utat járják, szándékaik az enyéimhez hasonlatosak, - akik hűek a saját nemzetükhöz, és ezek az illírek, kivétel nélkül mindegyik, akikhez másokkal együtt én is számoltatok.”²⁶

A GEROMETTA-CSALÁD

A Gerometta család észak-itáliai eredetű, az Udine közelében, a Tagliamento folyó fölött fekvő Anduinsból származik. Innen indult el valamikor a 18. század második felében a Sopronban már Gerometta Péter fűszerkereskedőként felbukkanó férfi, akinek szülei még mindketten földműveléssel foglalkoztak. 1784-ben polgárjogot szerzett a városban, 1799-ben ideiglenes, 1804-ben végleges külső tanácsos lett.

Szinte bizonyos, hogy az ő hasonló nevű fiát találhatjuk négy megyével északabbra, Zsolnán, 1792-ben, ahol házasságot kötött a zsolnai születésű *Magdalena Foltmannal*. – Petrustól, vagy apjától származik egy soproni emlékkönyv 1796/1797. évi bejegyzése is. – *Petrus Gerometha* még *Anduinsban* született,²⁷ egyetlen fia, *Franciscus Xaverius Gerometha* házassága évében jött világra. Ő volt 1842-től 1848-ig Zsolna város vezetője, de már korábban is tanácsosként működött, majd 1852 és 1861 között polgármester lett. A zsolnai városvezető nagypapjához hasonlóan kereskedő volt, mégpedig a visszaemlékezések szerint kifejezetten sikeres. Identitását a szlovák szakirodalom öntudatos szlovákként határozza meg, ám ezt egyelőre nem sikerült forrásokkal alátámasztani.²⁸

A Geromettákkal (amely túl ritka név ahhoz, hogy Magyarországon egymástól függetlenül bukkanjon fel) Budán is találkozhatunk. 1784-től 1787-ig a Helytartótanácsban dolgozott Gerometta Antal helytartótanácsi irattári járulnok, majd helytartótanácsi irattári írnok. 1818-tól ismét felbukkan egy Gerometta Antal nevű tisztviselő, ő helytartótanácsi fogalmazó gyakornok, majd 1823-tól 1835-ig helytartótanácsi fogalmazó, onnantól 1848-ig helytartótanácsi titkár volt.²⁹

1784 és 1787 között egy másik, János nevű Gerometta is itt dolgozott, helytartótanácsi kiadóhivatali járulnokként, Gerometta Titusz pedig 1847 és 1848 között helytartótanácsi fogalmazó gyakornokként működött.³⁰ A budai ág és a nyugat-magyarországi Gerometták között nem találtunk *rokon*i kapcsolatot. A Gerometta család harmadik zsolnai generációja, *Franciscus*, vagy a szlovák források alapján *František* gyermekei közül három fiát Eugent, Ignácok és Jánt kell említeni. A legidősebb Eugen, akit 1819. augusztus 29-én kereszteltek Zsolnán. Az életrajzát megíró unoka-öccse, Alexander Lombardini szerint szülei kérésére választotta a papi hivatást. Először Nyitrán tanult filozófiát, majd a pesti egyetemen fejezte be tanulmányait. Felszentelése után, 1842-ben visszatért Trencsén megyébe. 1844 és 1860 között a megye egy nagyobb városában, Biccse-n lelkészkedett. A negyvenes években számos szlovák kezdeményezés aktív támogatója, a *Tatrin* nevű egyesület alapító tagja, a Magyarországi Központi Mértékletességi Egylet jegyzője volt. Számos cikket írt Stúr és Hurban lapjaiba népművelésről, anyanyelvről, kultúráról, történelemről. Ám a negyvenes évek második felében szoros kapcsolatot ápolt a Trencsén megyei liberális nemesi ellenzékkel is, sőt, egy, a kancellárnak küldött titkos jelentés a megye négy

legradikálisabb ellenzékije közé sorolta. Ezt a kettősséget próbálta meg összeegyeztetni 1848 júniusában, amikor jelöltette magát a biccsei kerületben a népképviselői választásokon, s (véltetően) a magyarországi népképviselői országgyűlés szlovák érdekeket reprezentáló képviselőjeként kívánt tevékenykedni. Ám a megyei nemesiség pánszlávizmus vádjával eltávolította a választásról, s ezután véltetően felvette a kapcsolatot a szlovák nemzeti mozgalom fegyveres megmozdulásainak irányítóival. 1860-ban áthelyezték Nyitraszerdahelyre, ott is halt meg 1887-ben.³¹

Egy évvel fiatalabb öccse, Ignác, szakolcai gimnáziumi tanár volt az 1860-as években, mégis kevésbé konfrontatív szlovák nemzeti öntudatot feltételezhetünk nála, mint Eugennál. 1867 után ugyanis a Vallás- és Közoktatási Minisztérium hivatalnokaként dolgozott, épp abban az időszakban, amikor ott a legtöbb, szlovákok elleni repressziós intézkedést. Ignác nyomtatásban megjelent műveit magyarul írta, s még a Szlovák Nemzeti Könyvtárban is található egy magyar nyelvű kézírata. Ezen írásaiban kora filozófiáját igyekezett érthető, populáris formában előadni.³²

E cikk főszereplője, Ján Gerometta 1823-ban született. Az olasz bevándorló család negyedik magyarországi, harmadik zsolnai és második Zsolnán született generációjához tartozott. Esetében ugyan nem találtunk forrást arra, hogy asszimilációja, a szlovákosodás folyamata befejezetlen lenne, de az ő generációjáról, testvéreiről elmondható, hogy szlovák identitásuk sokszor bizonytalan. Gerometta Ignácnál ez egyértelmű, Eugen is azt írta egyszer, hogy csak akkor tudatosodott benne identitása, amikor 1840-ben a *Jelenkor* című lap negatív konnotációval megemlítette, hogy ő szlovák, „*addig a közömbösség mocsarában*” hempergett.³³ Nővére, Františka pedig nem szlovák emberrel, hanem Alojz Lombardini, szintén olasz származású kereskedővel kötött házasságot, ráadásul mind Ján, mind Eugen Geromettáról fejtegették, hogy beszélt olaszul.³⁴ Mindenesetre Ján Gerometta esetében a csaknem színszlovák környezet kialakíthatta a szilárd szlovák identitást.

Pesti tartózkodása előtti bel- és külpolitikai nézetei, magyarságképe nem ismeretes, de levelei arról tájékoztatnak, hogy a saját és az ország többségi nemzetéről alkotott képe már Pestre érkezése előtt kiformalódott, s itt csak a meglévő gondolati keretekbe helyezte bele az átélt eseményeket. Magyarságképe véltetően nem konkrét tapasztalatok alapján alakult ki, sztereotípiáit Pesten tölthette fel valódi tartalommal, bár több, mint valószínű, hogy szelektált eseményekkel. A hagyományos megközelítéssel szemben azonban itt nem az az érdekes, hogy Gerometta elbeszélése milyen mértékben tér el – az amúgy teljesen soha meg nem ismerhető – hajdanvolt valóságtól, hisz a résztvevő megfigyelőnél aligha létezhet közvetlenebb megismerési státusz. Ám a források nyelvi közvetítettsége okán az emlékezés folyamata mindig problematikus. Ha azonban tényirodalom helyett a szó eredeti értelmében vett fikcióként – azaz olyan események soraként, amelyek megtörténhettek, azaz közülük van a valósághoz – tételezzük Gerometta elbeszélését, nem kell a történeti valóság nehezen definiálható, elavult, statikus fogalmával megbirkózni. Ehelyett az általa leírtak mentális világát, tudatosan-tudattalanul megkonstruált képzetrendszerét, – tehát nem a bennük elmesélt eseménysorokat, hanem a bennük artikulált történetfeldogást és személyes történetképet – van mód megfigyelni.³⁵

3. JÁN GEROMETTA LEVELEI

Gerometta 1844 őszen érkezett Pest-Budára, és nincs adat arról, hogy először járt-e itt, vagy már korábban is meglátogatta a Duna-parti ikervárost. Mindenesetre komoly környezetváltozást jelenthetett számára, hiszen addig néhány ezer lakosú kisvárosokban (Zsolna, Nyitra) élt. Bátyja elbeszéléséből ismerhette már valamelyest, és elképzelhető, hogy Ján Gerometta magával hozott magyarságszemléletét is részben Eugen Gerometta formálta, Pesten kialakított kapcsolatrendszere pedig segíthette öccse kapcsolathálójának kialakulását.³⁶ Eugent negatív hatások, támadások érték itt, hogy mi, az pontosan nem tudható, de az bizonyos, hogy később ezeket identitásképzőnek tartotta.³⁷

3. 1. GEROMETTA ÉS A MAGYAROK

Gerometta nem sokkal érkezése után írta meg a vizsgált levelek közül az elsőt. Az addig szlovák többségű kisvárosokban élő egyetemista idegenségének érzete kézzelfoghatóan megjelenik: „*Ami az én jelenlegi helyzetemet illeti, röviden megvilágíthatom, ha azt mondom: hogy nem a legjobb, a legérdekesebb, – ám magad is gondolhatod, milyen együtt lakni... egy társaságban azokkal, akik nem egy véleményen vannak velem, [azaz a szerzővel – D. J.] – a tőle különbözők körében, akik őt elnyomni törekednek.*”³⁸

Gerometta lakótársait ezek alapján vélhetően „*a pesti Nevendék papság Magyar Iskolájának*” tagjai között kell keresnünk. Ez a társaság, amelynek Danielik János is elnöke volt, a magyar nyelv és irodalom fejlesztését tűzte ki célul, és nagyjából a teológushallgatók felét sorai között tudhatta.³⁹

Gerometta leveleiben a magyarokról szóló elbeszélést a negatív sztereotípiák, a herderi jóslat és a szlovák nemzeti narratíva határozza meg: „*Ezek a rosszakaróink talán teljesen elnyomni kívánnak minket, de ehhez még erejük hiányzik, és még akkor, ha a többi ázsiai vadembert segítségül hívnák is, akkor sem törölhetnek ki a világ történelméből, és mindig a világ történelmében az első nemzetek között fogunk helyet foglalni; ők csak sereghajtók⁴⁰ lesznek, minthogy ítéletnapig csak a bajszukat pödörnék és szalonnát zabálnának.*”⁴¹ Sokszor minden további körülírás nélkül csak „*ellen-ségeink*”-nek nevezi a magyarokat. Azt írja, a magyarok hatalmukat a szlávoknak köszönhetik, hiszen szlávok, főként délszlávok voltak, akik megvédték egész Európát a török hódítástól, és ugyancsak szlávok, lengyelek szorították vissza végül Bécs alól a birodalmat.⁴²

A Gerometta által elbeszélte *történetben* a magyarok durvák, buták, élehetetlenek, és legfőbb céljuk, hogy elnyomják a szlávokat. Leveleiben olyan történeteket gyűjt sorba egymás mellé, amelyekkel sikerül alátámasztania a már meglévő sztereotípiáit. „*Pestről újabb hírekkel nem szolgálhatok, hacsak nem azzal, hogy a magyarok örült fanatizmusa egyre elvakultabb és elvakultabb [...] történt, hogy engem iskolatársaimmal, az illír Veberre, és a besztercei Hirozzsal (sic!) beszélgetve egy városbeli sétán valami ostoba magyar fiskális, vagy ki az ördög volt, biztosan nem tudom, a következő szavakkal megszólított: »Hát tisz. urak tótul beszélnek.«⁴³ Válasz: »úgy van«⁴⁴; erre*

ő: »ez szégyen és gyalázat«⁴⁵; de mi erre azt feleltük, hogy semmi köze hozzá, és hogy így, mint ő, csak egy bolond tud beszélni – utána elment. Ma ismét egy magyar határtalan fanatizmussal [...] ráparancsolt a latinul beszélő Véberre a Filinger professzor után maradt könyvek⁴⁶ licitációján: »magyarul beszéljen«.⁴⁷ Lám! ezek vagytok ti, magyarok, akik azt gondolják, hogy csak a magyar nyelv üdvözíthet, hogy mindenki csak magyarul beszélhet, és sehogy máshogy”⁴⁸ A bekezdés végi megjegyzése is megerősíti, hogy sztereotípiáit empirikusan támasztotta alá: „*ex actibus eorum cognescetis eos.*”⁴⁹

3. 2. GEROMETTA ÉS A SZLOVÁKOK

Gerometta utolsó három levelében, – amelyek középpontjában a szlovák kulturális élet áll –, viszonylag könnyű észrevenni a szlovák nemzeti identitás újszerűségét, konstruált voltát. Gyakran kiemelte például a levélben említettek, a címzett vagy épp a saját szlovákságát, amely tehát még nem volt egy minden körülmények között magától értetődő tény.⁵⁰ Első levelében egy szlovák társasági eseményről azt írta: „*és ott voltunk mi is, azonban tudod talán, hogy mi is szlovákok vagyunk.*”⁵¹ Vélhetően Gerometta itt ironizált, de ez is feltevésünket támasztja alá: ha magától értetődő lenne az identitásuk, akkor nem válhatott volna humor forrásává. Másutt pedig: „*[...] üdvözlöd a nevemben [...] Rehákot (ugye biztosan nem tévedek, hogy ő is szlovák).*”⁵² A harmadik levélben ez áll: „*A harmadik legérdekesebb Neked, mint szlováknak, hogy a pesti szlovákok olvasóegyletet akarnak és fognak is alapítani.*”⁵³

Az üdvözlőformulák változása is ezt a folyamatot mutathatja. Bár figyelembe kell venni, hogy a rendelkezésre álló minta szűk, a változás egyértelműen lineáris. Az első két levélben, 1844 őszen, majd 1845 februárjában azt kéri Strakovičtól, hogy üdvözlje a *diáktársait* a nevében, illetve Strakovičot is üdvözlük az ő *diáktársai*. A három későbbi levélben már változik a formula: 1845 novemberében a *diáktársait* és a *többi szlovákokot* üdvözlő, a negyedik levélben Strakovičot üdvözlő *minden szláv és illír*, végül minden *szlovák és illír*.⁵⁴

Továbbá megkérte Strakovičot, hogy írjon neki három évvel korábbi lengyelországi útjéről, írja meg a falvak nevét, ahol éjszakáztak, a jelentősebb vidékeket, és néhány látványosságot a városokból, mert ő elfelejtette.⁵⁵ Természetesen ez a kérés elsődlegesen az általa látottak felelevenítésére, emlékezetének karbantartására szolgált, hiszen publikálni akarta az úti élményeket. Emellett az is felvetődhet, hogy talán három évvel korábban még nem ragadta meg annyira egy másik szláv nemzet kultúrája, hogy megmaradjon emlékezetében, vagy akár feljegyzéseket készítsen róla. A lengyelországi úti élmények közlését minden bizonnyal az 1846-os galíciai felkelés indukálta, meg is emlékezik erről leveleiben, ahogy szerepel ott a kor egyik legismertebb lengyel szólása, amely egyben a lengyel himnusz kezdő sora is: „*Jeszcze Polska nie zginieła*”, azaz „*Nem halt még meg Lengyelország*”.⁵⁶

Az első levélben elbeszéli Gerometával⁵⁷ való találkozását. Keresztnevét nem írja le, de a legvalószínűbb, hogy a fentebb már említett Gerometa Antal⁵⁸ nevű helytartótanácsi titkárról van szó. Mivel Gerometa is tud szlovákul, egy ilyen ritka név ese-

tén szinte lehetetlen, hogy teljesen külön családról legyen szó, bár Ján semmiféle rokonságot nem említ. Holott, mivel a pesti teológushallgatónak az apja a bevándorlócsalád első, Magyarországon született generációja, közeli rokoni fokon kellene, hogy álljanak. Erre utal az is, hogy Ján Gerometta már Pestre érkezése másnapján meglátogatta a hivatalnokot. Fontos szólni arról is, hogy Gerometa Antalt Lúdvít Štúr is megemlíti két, Martin Hamuljaknak, a Helytartótanács hivatalnokának írott levelében. Štúr szerette volna bevonni a szlovák nemzeti mozgalomba,⁵⁹ és azt is írja, hogy a „*mi drága Eugen Geromettánk*”, azaz Ján Gerometta bátyja is találkozni akar vele.⁶⁰ Hogy Štúr reménye ekkor valóra vált-e, azt nem tudni.⁶¹ Az viszont biztos, hogy Gerometa Antal az 1848. március 15-ét követő névmagyarosítási hullámban az elsők között kérvényezte nevének Gyérre változtatását.⁶² Ez ugyan még nem jelzi egyértelműen az identitás irányát, s még csak a magyar forradalom politikailag motiváló hatását sem. E két eset kizárása nélkül érdemes felvetnünk, hogy Gerometa állami hivatalnok volt, aki addigi pozíciójának megőrzése végett érezhette szükségét a névmagyarosításnak a megváltozott viszonyok, tehát a magyar politikai elit hatalmi pozícióba kerülése miatt.

Mindezek előrebocsátásával érdemes hosszabban idézni annak a történetnek a leírását, amikor Ján Gerometta egy diáktársával meglátogatta Geromettát. Kitűnik, hogy az elbeszélésben miképp konstruálja szlovák eseményre a találkozót. „*Šteffányval Gerometánál voltunk, szlovák összejövetel volt, volt ott két kisasszony is, (ámbar már felnőtt korúak) született szlovákok Szokolcáról, akik látogatóba jöttek oda, – ott volt a szepesi születésű Geromettáné, – ott volt a fiuk is, aki otthon szlovácul tanult, és ott voltunk mi is, azonban tudod talán, hogy mi is szlovákok vagyunk; tehát az egész társaság szlovák volt, és úgy ebéd előtt, mint utána és alatta az anyanyelvünkön tudtunk beszélni. Őt, Geromettát ebéd után elhívták máshová, és így egyvalaki kiesett a szláv társaságból (hiszen ő is beszél szlovácul). A másik, de szlovácul nem tudó fia Pestre ment, ahol mérnöknek tanult,⁶³ és így a szlovák nyelv elől minden akadály elhárult.*”⁶⁴

Gerometta egyébként Pesten kapcsolatba került Ján Palárikkal, Ján Kadavýval⁶⁵ és Ján Kollárral⁶⁶ is. Az utolsó három levélben Gerometta megjelenés előtt álló és frissen megjelent szlovák könyvekről, újságokról ír, illetve egy alig ismert pesti szlovák irodalmi egyesületről. Számunkra ezek a polgári társadalom megteremtésére, egy, a korábbi és jelenlegi identitásközegtől elkülönülő, de kollektív identitás alátámasztására (régóta elavult, de még el nem évült szlovák kifejezéssel élve: a nemzet ébresztésére) irányuló lépéseként jelentősek.

Elsőként Hurbannak „*A protestánsok és kálvinisták uniója*”⁶⁷ című munkáját elemzi. Hurban elsősorban evangélikusként jelenik meg itt, pozitív szöveggörnyezetben, de a levélíró beszámol a Nitra nevű almanachról és Štúr nyelvtanáról, valamint szótáráról is.⁶⁸ Gerometta tanácstalan volt a nyelvkérdésben. Egy helyütt, amikor leírta, hogy Kollár, Palkovič és mások a Tatránál felléptek az új szlovák nyelvvel szemben, azt a megjegyzést fűzte hozzá, hogy „*talán nem ok nélkül! Mi lesz ennek a vége?*”⁶⁹

Az első országos szlovák hírlap, a *Slovenskije Národňje Novini* (Szlovák Nemzeti Újság) létrejöttét⁷⁰ is nyomon követi, ír az első próbálkozások elbukásáról, az utolsó

levélben pedig már a publicisztikát elemzi. Azt írja például Strakovičnak: „*olvastuk a cikked az Újságban: én azonnal, az első néhány sorból felismertem, hogy Te írod; jól elpáholtad azokat az elfajzottakat; de aláírhattad volna, hogy tudják, nem félsz tőlük*”.⁷¹

Gerometta aktív közreműködésével létrejött Pesten egy polgári egyesület, egy szlovák olvasókör, amely körül a pesti szlovák értelmiség egy része tömörült. A szerb Matica támogatására is szükségük volt, amikor azonban annak épületébe nem juthattak be, egy Duna parti, az épülő Lánchíd melletti kávézóban tartották összejöveteleiket,⁷² ahová egyébként a *Slovenskije národňje novini* is járt. Az egyesület számos horvát, szerb, lengyel, cseh és orosz újságot tervezett járni, mellettük pedig az *Allgemeine Leipziger Zeitungot* és a *Nemzeti Újságot* is.⁷³

Az egyesület elé az egyetlent, Gerometta által is említett akadályt az egyetem rektora állította, aki nem sokkal a szlovák egyesület megalakulása előtt valamennyi iskolai diáktársaságot betiltotta, mindazonáltal az olvasókör továbbra is működött.⁷⁴

Amint tehát azt korábban is gyaníthattuk: a szlovák identitását hangoztató csoportot és annak egyes tagjait kifejezetten szlovákságuk miatt nem érte represszió.⁷⁵ Ezen gondolat kifejtése azonban messzire vezethet, amely során messze túllépnénk jelen írás kereteit.

KÖVETKEZTETÉSEK

Gerometta már vélhetően kialakult közösségi identitással érkezett Pestre, még ha ez az identitás kollektív szinten erőteljesen formálódó szakaszában volt is. Leveleiben markánsan mutatkoznak meg a „mi” és az „ők” csoport ellentétei. Számára a szlovák identitás konstrukciójának kiteljesítéséhez szükség volt egy negatív magyarsággépre, amelyet vélhetően szűrt történések által alakított ki, tehát a magyarokkal kapcsolatos élményei közül kizárólag a negatívokat válogatta össze. Igaz, nem tudjuk, hogy milyen gyakran került kapcsolatba a többségi nemzet képviselőivel, hiszen, amint azt az utolsó három levél írásának az időszakáról sejthető, szeminárium-béli társain kívül, tudatosan, szinte kizárólag a pest-budai szlávssággal érintkezett.

Ebből következik, hogy Pest-Buda egészen más képet mutat Gerometta leveleiben, mint a korabeli magyar forrásokban. Amint elmarad a környezet idegenségének hangsúlyos bemutatása, előtűnik számunkra a szláv Pest-Buda. A szlovák értelmiségi elit életébe is bepillantást nyerhettünk alulnézetből (egy kevésbé cselekvő tagjának szemszögéből) a történésekkel nagyjából egy időben, így az utólagos, tudatos múlt-(re)konstrukciók helyett korabeli gondolkodásának mechanizmusai tárulhattak fel előttünk.

1. „csak sereghajtók lesznek”
2. František Xaver Strakovič (1825, Felsőpél–1907, Ribény) szlovén szülőktől származott, 1842-től 1847-ig teológiát tanult Nyitrán. Ugyanitt, majd Puchón volt káplán, utána 1885-ig Lednicén, 1885-től haláláig pedig Ribényben. Ludovít Štúr munkatársa volt a *Slovenskje Národňje* Noviniben. Számos egyesület támogatója és tisztségviselője, többek között a *Matica Slovenská* és a *Muzeálna Slovenská Spoločnosť* tagja. Utóbbinak adományozta több, mint 2000 kötetes könyvtárát. *Maťovčík* 1992: 364.; ALU SNK, M 120 E 50 Strakovič, Franko, životopis.
3. Az 1851-es nemzetiségi statisztika szerint a város lakosságának mintegy ötödét tarthatjuk magyarnak.
4. Kovács 2006:13.
5. Fried 1990.
6. Ján Kollár, Martin Hamuljak, Ján Herkeľ és Andrej Radlinský nevét illik megemlíteni.
7. *Szögi* 1985: 133–144.
8. *Szögi* 1985: 152., 385., 388.
9. A szláv nyelv alatt itt valószínűleg szlovákot érthetünk, annak ellenére, hogy *Sziklay László* – némileg eltúlzott – bizonytalanságának ad hangot (*Sziklay* 1991: 77.) Erre enged következtetni a tanár személye is – Mastic János ugyanis vélhetően azonos Ján Mastisch-sal, aki részt vett a *Tatrín* nevű szlovák kulturális egyesület életében, (az 1845-ös jelenléti ívet papi hivatal várományosaként, az 1846-osat nevelőként írta alá. *Rapant* 1950: 73. 89. 108.) az 1870-es években pedig Szentendrén élt nyugalmazott tanárként, amint azt Daniel Lichard baráti, bensőséges hangú levelének címzéséből megtudhatjuk. Tudunk még Petőfi aszódi tanárával, Štefan Koreňnyel ápolat kapcsolatáról is. Daniel Lichard – Mastis(ch) Jánoshoz, 1870. Ugyanott Koren(y) István – Mastis(ch) Jánoshoz. OSZK Kézirattár.
10. A teológiai karon egy hasonló célú magyar társaság 1833 óta zavartalanul működhetett.
11. *Szentpétery* 1935: 319.; MOL, Helytartótanács, 1839. Lit. pol. Fons 8. pos 22; 22/a.
12. *Arató* 1960: 114–115. A pesti diákok folyamodványa: *Rapant* 1943: 98–99.
13. *Arató* 1960: 120–123.
14. MOL, Helytartótanács, 1846. Közokt. fons 8. p. 32.
15. Lukács azonos lehet a *Tatrín* által támogatott Lukácsal, aki 1845-ben és 1846-ban is ösztöndíjban részesült (*Rapant* 1950: 82. 115.). A támogatásnak szimbolikus funkciója is volt, egyfajta nyilvános elismerésnek számított, amellyel a szlovák öntudatú értelmiségi elit támogatásáról biztosította saját, legfiatalabb generációját.
16. MOL, Helytartótanács, 1846. Közokt. fons 8. p. 147. A beadványról Ludovít Štúr is tudott, Ctiboh Zochhoz írott levelében még a kérés elfogadásában reménykedett. Listy Ludovíta Štúra 4. Dodatky. Na vydanie pripravil *Vladimír Matula*. Bratislava, Národné literárne centrum, 1999: 31.
17. *Szentpétery* 1935: 319–320. Szentpétery elfogultságát mutatja, hogy a korabeli vitához publicistaként hozzászóló Örsy álnévű szerző érvei köszönnek vissza a fél évszázaddal később alkotó történész írásában. (*Örsy*: Magyar nyelv-érdekek. *Hetilap*, 1846. 537.) Az 1846-os cikk a korabeli liberális nemesi elit nemzetszemléletét tükrözi: „*Aztán nem tudnak az*

úrfiak talán tótul? De igen, s talán más egyebet sem beszélnek. Tehát a nem tudók tótosítása a cél? Mi jóra? Talán, hogy későbbben polyglott közigazgatást, kormányzást lehessen kérni-ök?” – kérdezi felháborodva.

18. *Sziklay* 1991: 77–78.
19. Az 1830-as évek második felében a pozsonyi szlovák szellemi élet egyik kiemelkedő alakja, vezető egyénisége volt, Pesten, ahol 1837-től ügyvédkedett. Kollár hatása alá került, később azonban a *Tatrín*, majd a *Matica Slovenská* tagja lett. *Kováč* 1998: 422.; *Maťovčík* 1994: 325–326.
20. *Maťovčík* 1994: 326.
21. Vrchovszky húga Jókaiéknál tanult magyarul Komáromban. Jókai Mór levelezése. (1833–1859). Összegyűjtötte és s. a. r. *Kulcsár Adorján*. Budapest, Akadémiai, 1971: 21–22., 35., 133., 275–277., 283., 289.
22. *Sárkány* 1974: 32. A fiatalon elhunyt bohémista, Sárkány Oszkár gyökértelen embernek írta le Virozsílt, aki eltávolodott cseh identitásától, de az új környezetbe sem illeszkedett bele. *Sárkány Oszkár*: A fiatal Palacký. In: *Sziklay* 1974: 79.
23. Gerometta leveleit (*Maťovčík* 1988) sorszámmal hivatkozom, így ismerjük keletkezési időpontjukat is. *Gerometta 1.* (*Maťovčík* 1988: 141–153); Ján Miloslav Gerometta František Strakovičnak 1844. október 10.; *Gerometta 2.* – Ján Miloslav Gerometta František Strakovičnak 1845. január 21.; *Gerometta 3.* – Ján Miloslav Gerometta František Strakovičnak 1845. november 5.; *Gerometta 4.* – Ján Miloslav Gerometta František Strakovičnak 1846. február 2.; *Gerometta 5.* – Ján Miloslav Gerometta František Strakovičnak 1846. március 5.
24. Tombor mint Gerometta, zsolnai születésű, Gerometta szülei voltak a keresztszülei. *Maťovčík* 1988: 134.
25. *Tombor, Janko*: [c. n.] *Slovenskje národňje novini*, 1845. 38. sz. 149–150.; Talán ezzel a szoros kapcsolattal magyarázható, hogy a szlovák értelmiségiek közül a korszakban sokan a Horvátországba település és a horvát kulturális életben való aktív szereplés mellett döntöttek. Bohuslav Karol Šulek például számos horvát folyóirat szerkesztése mellett egészen magas pozícióba került. A Délszláv Tudományos Akadémia titkára volt, de maga Ján Tombor is a horvát közélet aktív részese, egy ideig pedig horvát parlamenti képviselő lett. *Maťovčík* 1992: 544.; *Maťovčík* 1994: 94.
26. Gerometta 1.
27. MOL, Zsolna város házassági anyakönyvei, 1792. január 24. <http://susu.cs.jgytf.u-szeged.hu/~latzkovits/Bong/index2karb.php?konkret=&ujszaml=3335&choice=alairas.php&rekord=3336&endis=disabled&lang=hu&movetol=semmi> Letöltés ideje: 2007. október 6.
28. MOL, Zsolna város születési anyakönyvei, 1792. november 20.
29. *Ember* 1940: 207., 211., 214., 223., 224.
30. *Ember* 1940: 216., 234.
31. Saját cikkekre hivatkozni
32. Hof- und Staats-Handbuch der Oesterreichisch-Ungarischen Monarchie für 1876. Wien, Druck und Verlag der K. K. Hof- und Staatsdruckerei. 707.; Staats-Handbuch der sämmtlichen Verwaltungsgebiete des Königreiches Ungarn, für das Jahr 1859. Wien, Aus der kaiserlich-königlichen Hof- und Staatsdruckerei. 44.; *Maťovčík* 1987: 184. ALU SNK, *Gerometta, Ignác*: Nehány megjegyzés spiritualizmus és materializmus vagy idealizmus és realizmus felett; *Gerometta Ignác*: Rövid reflexiók különfélekről. Pest, 1872.

33. *Gerometta* 1847–1851: 29–44. 102–111. 144–147. 167–178.
34. *Rapant* 1937: 347; *K. Zechenter, Gustáv–Laskomerský* 1956: 266.
35. *K. Horváth* 2003. 96–98.
36. Annyit tudunk biztosan, hogy a Helytartótanács munkatársával, a Štúrék előtti legjelentősebb szlovák egyesületet szervező Martin Hamuljakkal ismerték egymást. Ján Krajčíknek, 1842. szeptember 30-án, Budán kelt levelében azt írja, Ján Hollý műveinek harmadik kötetéből küld „egy példányt sárga papírba kötve Eugen Gerometta úrnak”. Hamuljak 1989: 88. 305.
37. *Gerometta, Eugen*: O náklonnosti Slovanov ku svobode. Slovo k potupňikom našim. In: Slovenskje pohľadi. (1847–1851). 33. Érdemes megemlíteni, hogy František Palackýnak ugyancsak egy fiatalkori élmény, egy konkrét, bár az ő esetében pozitív eset hatására kezdett nemzeti öntudata, cseh identitása tudatosává válni, míg Jozef Miloslav Hurban Geromettához hasonlóan egy vitához köti szlovák öntudatosodását. *Berkes* 1998: 46. Z.: Látogatás dr. Hurbannál. In: *Budapesti Hirlap*, 1882. február 4. 35. szám melléklete.
38. *Gerometta 1*.
39. Első évi munkálatai a pesti Nevendék papság Magyar Iskolájának. Pest, 1833. VIII. *Csorba* 1988: 604.
40. Az eredeti szövegben is magyarul, így: *šereghajtók*.
41. *Gerometta 2*.
42. Uo.
43. Az eredeti szövegben is magyarul
44. Az eredeti szövegben is magyarul
45. Az eredeti szövegben is magyarul
46. Filinger 1844-ben halt meg, könyveinek jelentős részét az egyetemre hagyta. *Hermann–Artner* 1935: 354.
47. Az eredeti szövegben is magyarul
48. *Gerometta 2*.
49. Uo. („Tetteikből ismeritek meg őket.”)
50. Abban az esetben, amikor Gerometta Strakovič számára ismeretlen pesti személyeket ír le, érthető, hogy meghatározza nemzeti identitásukat is, ezeket az eseteket nem is használtuk érvelésünk alátámasztására.
51. *Gerometta 1*.
52. *Gerometta 2*.
53. *Gerometta 3*.
54. *Gerometta 1–5*.
55. *Gerometta 4., Gerometta 5*.
56. *Gerometta 4*. Erről lásd: *Kiss Gy.* 2005: 173–174.
57. Így, egy t-vel írja Ján Gerometta a nevet, holott a sajátját kettővel.
58. A szlovák forráskiadásnak gyakran nem sikerült beazonosítani, vagy ismeretlenként, vagy a levélíró tévedéseként definiálják. Štúr 1956. 420. 428. illetve *Gerometta 1*. jegyzetei.
59. Nem véletlenül Hamuljának szól a két levél: ő is a Helytartótanács titkára volt. Ugyanakkor Gerometta társadalmi elismertségét is mutatja Štúr szándéka.
60. Ludovít Štúr, Martin Hamuljakknak, Pozsony, 1847. január 2. és Ludovít Štúr, Martin Hamuljakknak, Pozsony, 1847. szeptember 8. Štúr, 1956: 158. 171.

61. Érdemes megemlíteni, hogy a Štúr kérvényéről szóló döntést, miszerint a más magyarországi lapokhoz hasonlóan a *Slovenskje Narodnje Novin*ben ő is közölhessen híreket az országgyűlésről, Gerometta Antal vezette rá a beadványra. Štúr 1960: 54. 178.
62. *Szentiványi* 1895: 14. 16. Az 1848–1849-ben névváltoztatást kérő közel hétszáz személy kérelmét azonban utólag 1849. szeptember 9-én egy rendelettel megsemmisítették. Érdekes adat, bár a kutatást más irányba vinné, hogy a Hadtörténelmi Levéltárban megvan Gerometta Antal purifikációs eljárásának iratanyaga, mely szerint Gerometta Antal Győrire, míg rokona, Gerometta Titusz Gyérire változtatta a nevét. Hadtörténelmi Levéltár, Pesti Hadbíróóság Iratai, 2/119. Hadtörténelmi Levéltár, Pesti Hadbíróóság Iratai, 2/275.
63. Feltehetőleg Gerometta Mihály vízmérnökről van szó, aki 1845-ben szerzett mérnöki oklevelet. *Fodor* 1955: 164., illetve <http://www.dunamappacio.hu/tanulmanyok/dokaklara.pdf> Letöltés ideje: 2007. szeptember 28.
64. *Gerometta 1*.
65. Kadavý cseh származású volt, Kollár hatására érkezett Pestre, hogy annak szláv kölcsönösség-elméletét alátámasztva csehként szlovákok közt tevékenykedjen. Később, mint néptanító, a gyakorlatban tapasztaltak alapján a Štúr-féle irodalmi nyelv mellé állt. *Sziklay* 1991. 67.
66. „Semmi újat nem tudok írni Neked, csak hogy Kollár még nem tért vissza Rómából, de rövid időn belül megjön”. Mivel feltételezhetjük, hogy az akkor már minden közép-európai jelentőségű alkotását létrehozó Kollárral nem állt egyenrangú viszonyban a fiatal katolikus teológia-hallgató, ez nem egy szokványos, informális híradás volt, hanem *esemény*. Erről lásd *Sohajda* 2003: 183–195.
67. A valódi cím: A magyarországi lutheránusok és kálvinisták uniója vagy egyesülése.
68. *Gerometta 4*.
69. Uo.
70. Fennmaradt egy patetikus hangvételű, főként a Tátra szlovák szimbólumával operáló, Gerometta által aláírt előfizetési felhívás is, amely a szlovák újságnak és irodalmi mellékletének, az *Orol Tatranský*nak a prenumerálására szólított fel. Sajnos nem tudjuk, milyen közönségnek íródott a vélhetően köröztetésre szánt, Gerometta általános írásképénél olvashatóbb levél. Összesen tízen írták alá, döntően az a társaság, amelyet Gerometta leveleiből is megismerhetünk (Hyroš, Veber, Tombor stb.), ám Gerometta kivételével valamennyiük neve át volt húzva. ALU SNK, Pozvaňje na predplateňje národních novín slovenskích, a Orla Tatranského. Ján Gerometta, C 603.
71. *Gerometta 5*.
72. Fentebb láthattuk, hogy az egyetemi hallgatóság elvileg el volt tiltva a kávéházak látogatásától.
73. *Gerometta 4*. A magyar újság szereplése csak látszólag meglepő, hiszen politikailag egy térfélen állt az olvasókör szlováksága és a magyar katolikus konzervatív sajtóorgánium. *Kókay* 1979: 786–788.
74. *Gerometta 5*.
75. Más példából hasonló következtetésre jut Fried István is. *Fried* 1990. 52–65.

FELHASZNÁLT IRODALOM ÉS RÖVIDÍTÉSJEGYZÉK

ALU SNK

Archív literatúry a umenia Slovenskej národnej knižnice v Martine

Arató Endre: A nemzetiségi kérdés története Magyarországon 1840–1848. 2. Budapest, Akadémiai, 1960.

Augustín Maťovčík (red): Slovenský biografický slovník. 5. zväzok. Martin, Matica slovenská, 1992: 364.

Berkes Tamás: Sárkány Oszkár. Egy „apollonista” tudós derékba tört élete. Budapest, Argumentum, 1998. (Irodalomtörténeti füzetek 143.)

Csorba 1988

Csorba László: Nemzetélet és hitélet közös válaszfútján (Nemzet és egyház konzervatív „érdekegyesítésének” programja Danielik János munkásságában. In: *Németh G. Béla* (szerk.): Forradalom után – kiegyezés előtt. A magyar polgárosodás az abszolutizmus korában. Budapest, Gondolat, 1988.

Daniel Rapant: Tatrín. Osudy a zápasy. Martin, Matica slovenská, 1950.

Ember 1940

Ember Győző: A M. Kir. Helytartótanács ügyintézésének története. 1724–1848. Budapest, 1940

Fodor 1955

Fodor Ferenc: Az institutum geometricum. Az egyetem bölcsészeti karán 1782-től 1850-ig fennállott mérnöki intézet. Budapest, Tankönyvkiadó, 1955.

Fried 1990=*Fried István*: Szlovákok Pest-Budán a 19. században. *Regio*, 1990/3. szám. 52–65.

Gerometta 1, (*Maťovčík* 1988: 141–153); Ján Miloslav Gerometta František Strakovičnak 1844. október 10.

Gerometta 1847–1851

Gerometta, Eugen: O náklonnosti Slovanov ku svobode. Slovo k potupníkom našim. Slovenskje pohľadi, 1847–1851.

Gerometta, Ignác: Nehány megjegyzés spiritualizmus és materializmus vagy idealizmus és réalizmus felett. *Gerometta Ignác*: Rövid reflexiók különfélekről. Pest, 1872.

Hermann–Artner 1935

Hermann Egyed–Artner Edgár: A hittudományi kar története 1635–1935. Budapest, Pázmány Péter Tudományegyetem, 1935. 354.

Sárkány 1974

Sárkány Oszkár: Magyar kulturális hatások Csehországban (1790–1848). In: *Sziklay* 1974.

Sohajda 2003

Sohajda Ferenc: Eset és esemény. A konkrétum történeti vizsgálatának lehetőségei és jelentősége. In: *Szekeres András* (szerk.): A történész szerszámosládája. A jelenkori történeti gondolkodás néhány aspektusa. Budapest, L'Harmattan–Atelier, 2003.

Štúr 1956

Listy Ludovíta Štúra 2. 1844–1855. Bratislava, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1956.

Štúr 1960

Listy Ludovíta Štúra 3. Dodatky. Bratislava, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1960.

Szentiványi 1895

Szentiványi Márton: Századunk névváltoztatásai. Helytartósági és miniszteri engedéllyel megváltoztatott nevek gyűjteménye 1800–1893. Budapest, Hornyánszky Viktor, 1895.

Szentpétery 1935

Szentpétery Imre: A bölcsészettudományi kar története 1635–1935. Budapest, Pázmány Péter Tudományegyetem, 1935. 319.

Sziklay 1974

Sárkány Oszkár válogatott tanulmányai. Szerk.: Sziklay László. Budapest, Akadémiai, 1974.

Sziklay 1991

Sziklay László: Pest-Buda szellemi élete a 18–19. század fordulóján. Budapest, MTA Irodalomtudományi Intézete – Argumentum, 1991. 77.

Szögi 1985

Szögi László: A reformkor. Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc időszak. 1806–1849. In: Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Története 1635–1985. Budapest, 1985. 133–144.

ABSTRACT

The present study takes as its basic source five letters written by Ján Gerometta (1823 – 1900) – who was of Italian descent but whose Slovak identity could scarcely be questioned at the time of writing – to his friend Frantisek Strakovic. The study seeks answers to the following questions: How does Pest-Buda appear in the letters? Does Gerometta regard it as a foreign (Hungarian, and thus not Slovakian) or domestic city? What is his image of the Hungarian people, and how did he form it: Did he bring this image with him to Pest-Buda, or was it formed based on his experiences living here? And how was basically bourgeois Slovakian society, and the system of its cultural institutions, organized?